

Отже, сьогодні у науці існує безліч наукових теорій походження держави, які базуються на різних поглядах та по різному пояснюють процес утворення держави. Розглянувши деякі теорії детальніше, можна чітко побачити, що в цих поглядах є свої плюси, а також мінуси. З одного боку є чітка позиція, яка пояснює теорію, але з іншого боку не вистачає наукових доказів або є певні не точності, щоб ухвалити концепцію. Тому питання утворення держави до сьогодні залишається актуальним та не закритим. Немає жодної концепції, яку не можна було б хоча б частково спростувати.

1. Головка О. М., Погрібний І. М., Волошенко О.В. та ін. Теорія держави та права/ за заг. ред. І. М. Погрібного. Харків: 2010. 276 с.
2. Каткова Т. Г. Теорія держави та права. 2014 .96 с.
3. Рудик П. А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення. Київ: Алерта, 2016. 288 с.

Добробог Людмила Миколаївна
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

Екологічна ситуація не лише в Україні, але і у світі загалом, зумовлює потребу нагального об'єднання зусиль світового співтовариства для її покращення. В останній час питання погіршення якості питної води, раціонального використання природних ресурсів, зменшення шкідливих викидів у атмосферне повітря набули особливої ваги і для нашої держави, що посилюється необхідністю подальшої ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції.

Вирішення окреслених питань є одним з основних завдань державних органів (нагадаємо про екологічну функцію держави як один з важливих напрямів діяльності держави в сфері раціонального використання і охорони навколишнього природного середовища, підтримання екологічної рівноваги, забезпечення екологічної безпеки, збереження генофонду), однак ефективність їх розв'язання багато в чому залежить і від інших суб'єктів природокористування. Адже доволі часто саме останні, незважаючи на об'єктивні закономірності функціонування природи, на невідтворюваність окремих природних ресурсів, керуючись бажанням отримати максимальні прибутки, завдають непоправної шкоди навколишньому природному середовищу. У зв'язку з зазначеним вище особливої актуальності набуває проблема нормативного регулювання природокористування.

Окремі аспекти цієї проблематики були предметом дослідження вітчизняних правників, зокрема український та світовий досвід конституційного регулювання охорони довкілля вивчав В. Костицький. Найбільш дослідженими є конституційні аспекти земельного права і законодавства, ці питання вивчали В. Андрейцев, Г. Балюк, О. Погрібний, В. Сидор, Н. Титова, Ю. Шемшученко та ін.

Однак, питання саме нормативного регулювання і місця правового регулювання залишається недослідженим.

На сьогодні, найбільш важливими нормативними регуляторами поведінки людей є норми моралі та норми права. І право, і мораль зорієнтовані на свободу людини і її відповідальність. Але між ними, як різновидами соціальних регуляторів, є суттєві відмінності. «Тісна взаємодія права й моралі не означає, що процес цей рівний, гладкий, безконфліктний. Між ними можуть виникати й досить часто виникають гострі протиріччя, розбіжності. Причини протиріч між правом і мораллю полягають уже в їхній специфіці, у тому, що в них різні методи регуляції, різні підходи, критерії при оцінці поведінки індивіда. Розбіжності між правом і мораллю викликаються складністю й суперечливістю самого життя, нескінченною розмаїтістю виникаючих у ній ситуацій, появою нових тенденцій у суспільному розвитку, неоднаковим рівнем моральної й правової свідомості людей, мінливістю соціальних умов» - вказують С.В Дрожжина та І.В. Ширкова [1].

Регулююча функція права пов'язана з такими рисами:

- 1) державна значущість відповідних суспільних відносин;
- 2) можливістю контролю за поведінкою суб'єктів цих суспільних відносин та можливістю за-

стосувати у разі потреби державний примус.

Щодо норм моралі, слід вказати, що вони діють через свідомість людей, підтримуються громадською думкою. Норми моралі не забезпечуються якими-небудь законами, державними органами. Доволі часто можна почути фразу про те, що у кожного своя мораль. Хоча відомий теоретик права І. Ільїн вказував: «...норми моралі кожна людина повинна встановити для себе сама. Інші, зокрема батьки і вихователі, можуть їй, щоправда, допомогти в розкритті і осмисленні голосу совісті, але до визнання і переконання кожний з нас повинен дорости сам. Це не означає, що у кожної людини можуть бути свої особливі переконання щодо добра і зла, причому кожен про себе буде правий. Ні, різні розуміння моралі бувають у людей тому, що вони або не знають правильного шляху до совісті, чи ж не хочуть ним йти; нерідко вони помиляються, приймаючи «життєву користь» за етичне добро, або не наважуючись поставити перед совістю правильне питання про найкраще; чи ж вони, зовсім не звертаючись до її авторитетного голосу, придумують що-небудь від себе. При правильному ж дослідженні голос совісті покаже всім людям одне і те ж...» [2]. Або згадаємо категоричний імператив І. Канта, який проголошує: «Дій лише за тією нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом – нормою для всіх людей і також для тебе... Дій так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також – як до мети і ніколи – лише як до засобу».

Однак, слід вказати, що, на жаль, в нашій державі мораль майже перестала виконувати регуляторну функцію. Стан суспільної моралі є критичним. Це підтверджують і представницькі органи влади. У зв'язку із зниженням рівня культури в суспільстві та з метою недопущення його моральної і духовної деградації 9 листопада 2011 року в залі пленарних засідань Верховної Ради України відбулися, відповідно до постанови Верховної Ради України від 8 вересня 2011 року №3709-VI «Про проведення парламентських слухань на тему: «Стан суспільної моралі в Україні» [3].

«Сьогоднішній стан суспільної моралі не просто непокоїть, він є кричущим, – зазначив В.О. Дем'янчук. – ...А чим ми можемо похвалитися сьогодні після 20 років незалежності? Такими надзвичайно високими показниками: перше місце в світі за рівнем дитячого алкоголізму, перше місце серед країн Європи і Центральної Азії за розповсюдження ВІЛ серед дорослих, п'яте місце в світі за кількістю вживаного алкоголю на душу населення. Україна є другою країною в світі після Чилі, де палять більше 30 відсотків юнаків і дівчат у віці 13-15 років. Крім того, Україна займає одне з перших місць у Європі за кількістю самогубств. За поширенням дитячої порнографії Україна також знаходиться в числі світових лідерів. ...Все це є наслідком очевидної моральної і духовної деградації суспільства, нехтування етичними нормами, традиційними людськими цінностями, що склалися та формувалися в суспільстві протягом віків» [4].

Під час парламентських слухань висловлювалася думка про те, що «обов'язково необхідно вдосконалити законодавчу базу щодо захисту суспільної моралі. Ми повинні, ми його обговорили, але все-таки з урахуванням побажань прискорювати прийняття Закону України про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі», який пройшов перше читання. Я думаю, що нам необхідно прийняти і концепцію захисту суспільної моралі в Україні, встановити чіткі критерії віднесення аудіо-, відео-, друкованої та іншої інформаційної продукції до такої, що завдає шкоди суспільній моралі, врегулювати систему контролю за дотриманням суспільної моралі виробниками і реалізаторами інформаційного та культурного продукту» [4].

*Зазначене вище вказує на важливість саме права для врегулювання відносин в Україні. У зв'язку з цим нагадаємо, що право має відповідну форму (офіційні способи, форми зовнішнього вираження та закріплення змісту норм права). Виділяють такі форми (джерела) права: *нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативний договір, правовий звичай, правова доктрина, релігійно-правова норма.**

Правова доктрина і релігійно-правова норма в Україні не використовуються як форми права. Щодо останньої, зауважимо, відповідно до ст. 35 Конституції України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова (хоча, з іншого боку, відповідно до Конституції у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою, а згідно з трудовим законодавством робота не провадиться в дні релігійних свят: 7 січня - Різдво Христове, один день (неділя) - Пасха (Великдень), один день (неділя) – Трійця). Правовий звичай має досить обмежене використання в Україні. В Україні до 1997 р. питання про роль судового прецеденту вирішувалось однозначно: жодне судове рішення будь-якої судової інстанції судових прецедентів не створювало і джерелом права не визнавалося. 17 липня 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод відповідно до якої Європейський суд з прав людини в здійсненні правосуддя орієн-

тується на власні рішення, які він приймає у конкретних справах і в яких дістають конкретизацію норми Конвенції. Отже, рішення Європейського суду набирають значення судових прецедентів, тобто джерел права. Додамо, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [5].

Відповідно до ст. 9 Конституції «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [6]. Міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [7]. Використовується в Україні й такий вид нормативного договору як колективний договір. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про колективні договори і угоди» колективний договір, угода укладаються на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів трудящих, власників або уповноважених ними органів [8].

Як відомо, Україна належить до сім'ї континентального права (романо-германського типу правової системи), однією з основних характеристик якої є те, що основною формою (джерелом) права є **нормативно-правовий акт**, а також, відповідно, превалює нормативіський (позитивіський) підхід до розуміння права.

Зауважимо, відповідно до ст. 8 Конституції України «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [6].

Питання про значення конституції для суспільства та держави в правовій літературі висвітлювалась неодноразово. Ще в XIX столітті цій проблемі було присвячено праці таких відомих європейських конституціоналістів як Г. Еллінек, Л. Дюгі, Ф. Лассаль, та ін. Ця тема знайшла своє логічне продовження в працях сучасних українських вчених, серед яких якісно відрізняються роботи Ю. Тодики, О. Скрипнюка, В. Шаповала, П. Стецюка [9].

Майже в усіх державах світу конституція – це єдиний нормативний акт вищої юридичної сили (іноді кілька таких актів), що регламентує окремі сторони економічної і політичної організації суспільства, встановлює засади державного ладу і визначає основи правового статусу особи.

Більшість авторів аргументовано звертає увагу на те, що конституцію держави – як нормативно-правовий акт – встановлює (приймає) особливий, на відміну від інших правових актів, суб'єкт. У класичному варіанті таким суб'єктом має виступати народ. Сама ідея належності народів права приймати конституцію витікає з теорії народного суверенітету. Прийняття, встановлення народом конституції може відбуватись як безпосередньо (наприклад, варіанти прийняття конституції шляхом всенародного голосування – на референдумі), так і опосередковано – через обраних представників народу (наприклад: Конституційна асамблея, Конституційні збори або як виняток, той же парламент держави).

Водночас, усі інші нормативно-правові акти приймають (встановлюють) органи публічної, в абсолютній більшості державної, влади: закони приймають парламенти, за винятком групи так званих референдарних законів – законів, прийнятих на референдумах; підзаконні нормативно-правові акти приймають (встановлюють) різні суб'єкти нормотворчого процесу – парламент, уряд, глава держави, інші органи державної влади різних рівнів, органи місцевого самоврядування тощо [10, с. 95].

Одним із найуніфікованіших вважають визначення, за яким конституція розуміється Основний Закон держави, що об'єднує у собі групу норм із вищою юридичною силою, які закріплюють основи державного ладу, права, свободи та обов'язки особи і громадянина, систему та принципи організації державної влади, територіальної організації держави тощо.

«Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу» [11]. Найважливішою властивістю Конституції України є її верховенство, тобто пріоритет її положень у системі джерел права, що забезпечується особливим порядком її розробки, прийняття і доповнення, визнання її вищою юридичною силою. В цій властивості відображено одну з ознак правової держави – верховенство права і перш за все конституції.

Зауважимо, Конституція України закріпила державно-правові закономірності розвитку української державності, в тому числі і в екологічній сфері. Питанню екологічної безпеки з самого початку створення нашої держави приділялась неабияка увага. Ще в розділі VII Декларації про державний суверенітет України (який називається «Екологічна безпека») вказується, що Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок викорис-

тання природних ресурсів. Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення. Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці. Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд народу, його молодого покоління» [12].

Таким чином, у сучасних соціальних умовах найбільш ефективним регулятором суспільних відносин, в тому числі екологічних, є норми права. Зважаючи на вказане вище особливої уваги потребує питання саме конституційного регулювання діяльності щодо раціонального використання і охорони навколишнього природного середовища, підтримання екологічної рівноваги, забезпечення екологічної безпеки, збереження генофонду, яке має стати об'єктом комплексного дослідження.

1. Дрожжина С.В., Ширкова І.В. проблема взаємодії права і моралі як ціннісних регуляторів суспільних відносин у контексті соціально-філософського дискурсу / С.В. Дрожжина, І.В. Ширкова // Філософські дослідження: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Випуск № 14. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 328с. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Phd/2011_14/title.html.
2. Ильин И. Теория государства и права / И. Ильин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/bo-oks/169/12463/17/#chapter>.
3. Про проведення парламентських слухань на тему: «Стан суспільної моралі в Україні». Постанови Верховної Ради України від 8 вересня 2011 року №3709-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 51. - Ст.588.
4. Парламентські слухання «Стан суспільної моралі в Україні»: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl0911111.htm.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 30. - Ст. 260.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
7. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради. – 2004. - № 50. - Ст. 540.
8. Про колективні договори і угоди. Закон України від 1 липня 1993 року // Відомості Верховної Ради. – 1993. - № 36. - Ст. 361.
9. Ковальчук В.Б. Конституція як основа легітимності публічної влади в правовій демократичній державі / В.Б. Ковальчук [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://naub.org.ua/?author=19>.
10. Галус О.О. Функції форм безпосереднього народовладдя / О.О. Галус // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Хмельницький, 2006. – Вип. 3–4 (19–20). – С. 95–100.
11. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 3 жовтня 1997 року // Офіційний вісник України. –1997. -№ 42. – Ст.59-62.
12. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1990. - № 31. - Ст.429.

Золотухіна Лілія Олександрівна
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТРОКУ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ У СПРАВАХ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ

Чинним законодавством встановлено місячний строк звернення до суду у справах про звільнення. Такий строк притаманний як загальному, так і диференційованому правовому регулюванню трудових відносин. Так, відповідно до ч. 1 ст. 233 КЗпП України [1], «працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про